HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 059 543 215

KOVATS

Az utolsó két egyházpolitikai törvényjavaslat

1894

HD

HUN
978
KOV

HARVARD
LAW
LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

367 Hungary

251

Digitized by Google

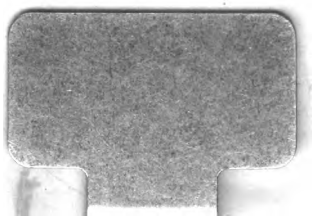

Digitized by Google

367 Hungary

251

Digitized by Google

367

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

AZ UTOLSÓ KÉT EGYHÁZPOLITIKAI TÖRVÉNYJAVASLAT

IRTA

KOVÁTS GYULA

BUDAPEST

RÉVAI LEÓ KIADÁSA

IV. EGYETEM-UTCZA 1. SZÁM

1894

HUN
273
KOV

Digitized by Google

Forty
K

JAN 4 1933

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Digitized by Google

Az egyházpolitika befejezését a törvényhozás előtt már csak két törvényjavaslat hátráltatja. Az egyik a reczepczió, a másik a vallásszabadság nevezete alatt ismeretes. Az emberek e két jelszó mellett vagy ellen sorakoznak.

Talán nem lesz érdektelen közvetlenül a vita eldőlte előtt szólani a kérdésekhez. Előre bocsátom, hogy a kötelező polgári házasság és anyakönyvezésről szóló és szentesítés alatt levő törvényjavaslatok világába helyezem bele magamat.

Ezek nemcsak a vegyes házasságból születő gyermekek vallásáról szóló szintén szentesítés alatt levő törvényjavaslatokkal függnek össze, de a vallásszabadság dolgával is. Ha az előbbi amazokra nézve a junktim, akkor az utóbbi valamennyire nézve a fundamentom.

Már csak arról lehet szó, hogy mikép könnyítsük meg a törvényjavaslatok elfogadását.

Erre szorítkozva sem érdektelen a szóban levő törvényjavaslatok taglalása.

Budapesten 1894. november 2-án.

Digitized by Google

Digitized by Google

TÖRVÉNYJAVASLAT

AZ IZRAELITA VALLÁSRÓL

Digitized by Google

Digitized by Google

A törvényjavaslat meglevő törvények egyes intézkedéseinek kiterjesztését tartja szem előtt. Ennek megfelelőleg 1. §-ában az izraelita vallást az ország bevett vallásának jelenti ki (Az izraelita vallás bevett vallásnak nyilváníttatik). Ezenfelül a törvényjavaslat, amint eredetileg szólott, elégségesnek tartotta azt, ha az 1868. évi LIII. törvényczikknek az áttéréseket illető szakaszait (1—8. és 14. §.) terjesztik ki az izraelita vallásra. (Törvényjavaslat 2. §.)

A képviselőház közoktatásügyi bizottságának érdeme, hogy a kiterjesztés terén tovább ment s az LIII. törvényczikk több jótéteményében részesítette az izraelita vallást. Kimondotta, hogy az izraelita vallásra az idézett törvényczikk 18, 19, 20, 21. és 23. §.-ának intézkedései is kiterjesztetnek. Ezekre vonatkozólag új szakaszt (3. §.) toldott be az eredetileg három paragrafusos törvényjavaslatba, melynek utolsó szakasza (most 4. §.) a törvény végrehajtásáról intézkedik.

Tökéletesen helyeseljük a közoktatásügyi bi-

Digitized by Google

zottság eljárását. Az egyes szakaszok intézkedései teljesen igazolják.

A 18. §. első sorban arról intézkedik, hogy a lelencz s általában az olyan gyermek, kinek szülője nem tudatik, a felfogadója vallását követi. A lelenczházba adott gyermek abban a vallásban neveltetik, a mely vallásfelekezeté a lelenczház. Ha ezen esetek egyike sem forog fen, a gyermek azon vallásban neveltetik, mely a találás helyén többségben van.

Mindez eddigelé csak a bevett keresztény vallásfelekezetekre értetik.

Hogy a szakaszban foglalt jogok részesévé lehet tenni az izraelita vallást is, erről azt hiszem, kétség sem lehet. Be nem látható, hogy ha izraelita fogad fel lelenczet, miért ne nevelhetné a maga vallásában és így tovább.

A 19. § csak azt állapítja meg, hogy egyik keresztény vallásfelekezet híve se kényszerítessék a másik szertartásai és ünnepei megtartására. Ezen intézkedés kiterjesztésének sem állhat semmi útjában.

Így vagyunk a 20. §-sal is, mely jogtételként mondja ki azt, hogy mindazok a kik külön hitközséget nem képeznek, tartoznak a hozzájok legközelebb eső hitközséghez csatlakozni.

A 21. §. arról szól, hogy a hadseregnél, közkórházakban, állami közintézetekben vallás-

Digitized by Google

oktatás legyen mindegyik keresztény vallásfelekezet híveire nézve. Világos, hogy ezen intézkedést is ki kellett az izraelita vallás javára terjeszteni, valamint a 23. §. intézkedését, mely arról szól, hogy ha valamely város vagy község házi pénztárából az egyik keresztény vallásfelekezetnek segélyt nyujt, igazságos arány szerint ilyen segélyben a többi keresztény vallásfelekezetet is részeltetni kell.

A törvényjavaslat intézkedésének kibővítése daczára sem lett azonban a közoktatásügyi bizottságban az kimondva, hogy az izraelita vallás minden tekintetben úgy fog számot tenni, mint ahogy számot tesznek az eddigelé bevett vallások.

A történelmi vallások továbbra is meghagyattak legtöbb privilegiummal felruházott vallásoknak. A német birodalom legtöbb és legelőkelőbb államában is úgy áll a dolog, hogy a multban történelmileg nagyokká lett vallások vannak legtöbb privilegium élvezetében. Úgy tartják, hogy ha már a vallások kisebb-nagyobb mérvben való privilegizálásának rendszere fentartatik, megfelelő, hogy legtöbb privilegiumaik a történelmileg kiemelkedett keresztény vallásoknak legyenek. A kérdés elvi jelentőségű s magát az alkotmányt illeti.

Az 1868-ik évi LIII-ik törvényczikk egyes intézkedései lettek csak a közoktatásügyi bi-

Digitized by Google

zottság részéről az izraelita vallás javára kiterjesztve.

Másképpen szól az igazságügyi bizottság:

«. . . az izraelita vallásnak a bevett vallások közé sorozása elutasíthatlan követelmény gyanánt tünik fel. És midőn a törvényhozás a vallás szabad gyakorlását általános törvényben kivánja biztosítani, a midőn törvényt alkot, a melyben az állami érdekek megóvására czélzó szabályok keretén belül új vallásfelekezetek is az elismert vallásfelekezetek jogaiban részesülnek, akkor e hazának izraelita vallású honpolgárai méltán igényelhetik: hogy részükre a magyar törvényhozás adja meg azt a közjogi jogosultságot, a melyet a többi bevett vallást követőknek megadott akkor, a midőn vallásukat törvény által a bevett vallások közé iktatta.

Ennek mellőzése esetén vétenénk a közszellem követelménye ellen, a mely a kifejtettekre, a törvény indokolásában s a közoktatásügyi bizottság jelentésében foglaltakra való tekintettel is azt igényli, hogy miután izraelita polgártársainknak a polgári és politikai egyenlőséget az 1867. évi XVII. törvényczikk már megadta, vallásuk közjogi állása is a bevett vallások állásával egyenlősíttessék.»

Látni való, hogy a közoktatásügyi és az igazságügyi bizottság felfogása nem egy. A két felfogás egymástól nagyon is eltér.

Digitized by Google

Az itt közlött megokolás világosan azt mutatja, hogy az 1868. évi LIII. törvényczikk egyes intézkedéseinek felsorolását nem taxativ, de exemplifikativ értelemben kellene venni. Ez az igazságügyi bizottság által vallott paritásos álláspont szükségképeni következménye.

Mily különbség a felfogásban, mi az alkotmány egyik legfontosabb kérdésébe vág bele, mely a különféle vallások, első sorban a történelmi vallások jogállását illeti. Az igazságügyi bizottság az 1868. évi LIII. törvényczikk néhány szakaszának taxativ értelemben kiterjesztését exemplifikáczióra konvertálta át.

Magát az igazságügyi bizottságot is bizonyára az vezethette, hogy a törvényjavaslatban az izraelita vallásról mint bevett vallásról van szó. A magyar felfogás 1848 óta úgyis a felé hajlik, hogy bevétel alatt paritásos bevételt értsen. Az 1848. évi XX. törvényczikkben az unitarius vallás mindjárt úgy vétetett be, hogy a többi bevett vallással paritásos helyzetbe jutott. Ezóta az ilyen bevétel fogalma dominál bennünket. Úgy látszik így fogta fel a dolgot az igazságügyi bizottság is, mikor kimondta, hogy a bevételt a paritás értelmében veszi.

A képviselőház a fontos alkotmányi kérdés megvitatása elől kitért és így fogadta el a törvényjavaslatot.

Azt hiszszük hogy a kérdést okvetetlen tisz-

Digitized by Google

tázni kell s az életet a törvény valódi értelmére nézve nem szabad kétségben hagyni. Ha a törvény valódi értelme iránt kétely hagyatik fen, az egyházpolitika mérges anyaga a nagy közönséget még jobban át fogja hatni. A törvényt filoszemita és antiszemita módon lehetne magyarázni. A közönség legalább ilyennek vagy olyannak tartaná a magyarázatot, mi magokat a hatóságokat is nem egyszer kellemetlen helyzetbe sodorhatná.

Vegyük csak a temetkezés kérdését.

A közoktatásügyi bizottság szerint az 1868. évi LIII. 22. §-a, mely szerint a bevett vallások hívei a temetőkben akadálytalanul és vegyesen temetkezhetnek egymás mellett, nem lett az izraelita vallás javára kiterjesztve.

Ellenkezőleg áll a dolog az igazságügyi bizottság szerint.

Ha a törvényjavaslat úgy fogadtatnék el, mint a hogy eddig ment, bizonyosat nem lehetne majd a felől tudni, hogy mi a törvényhozó igazi akarata.

A törvényt kétféleképen lehetne majd érteni.

A mint van elkeresztelési kérdésünk, betemetkezési és kitemetkezési kérdésünk is volna.

Valójában épületes jogállapot volna, mit még halottak ütlegelésével is tetézni találnának. Ilyen jelenetek lehetnének az egyházpolitika utóhangjai.

Digitized by Google

Reményeljük, hogy a főrendiek háza nem fog mereven elzárkózni. Be kell látni, hogy az izraelita vallásról külön törvényt kell alkotni. Az izraelita vallás eddig kivívott pozicziójá kifejezésre kell hozni. Keresztény vallásainkhoz is közelebb kellene jogállására nézve hozni.

De már annál ugyancsak meg kellene maradni, hogy az izraelita vallás az állam által elismert vallás. A bevett vallásul nyilvánítás már a törvényszerkesztés szakában is eltérő felfogást provokált. Az állam által elismert vallás kifejezésétől, mit az izraelita vallásra is értendőleg az 1875. évi büntetőtörvényünk honosított meg, nincs ok eltérni. Igaz, hogy a nevezet alatt az eddigelé bevett vallásokat is értjük. De ezeknek külön megjelölésük is van s ezen alapon fejlődött ki az a már meggyökeredzett gyakorlat, hogy a büntetőtörvénykönyv műszava az izraelita vallásra különlegesen is alkalmaztatik. A magát már kiforrott szó használatától eltérni valóságos visszaesés volna.

A már rendelkezésünkre álló megjelöléssel az új rendszerbe való átmenetel is jobban fog kidomborodni.

Hisz a vallásszabadság következtében az eddigelé bevett vallások sem maradnak meg. A hitkényszer eleste következtében a bevett vallások egyátalán megszünnek bevett vallások lenni.

Digitized by Google

Bevett vallások tehát egyáltalában nem fognak exiztálni.

A bevett vallás szavának használata tehát teljesen tárgynélküli.

A kifejezés erőltetése annyira nevetséges, hogy alig lehet róla komolyan vitatkozni.

Hisz ha már a vallásszabadságról szóló törvénynek birtokában és élvezetében volnánk, mi értelme is lehetne egy reczepczionális törvénynek, ha nem az, hogy impliczite a vallásszabadságot akarjuk feladni.

Csak az a véletlen veszi élét az egésznek, hogy a reczepczionális és vallásszabadsági törvényjavaslat együtt tárgyaltatik. Egy kis misztifikáczió mindenesetre van a dologban. Mintha azt mondaná a törvényhozás, hogy mikor a reczipiált vagyis állami vallások rendszeréről átment a vallásszabadság rendszerére, az izraelita vallást látszatra tette meg reczipiált vagyis állami vallássá. Csakhogy kár az új rendszert így inaugurálni s még nagyobb kár, hogy maguk az izraeliták nem lépnek közbe. Ha ezt tennék, csak férfiasságukról tennének bizonyságot.

Annak még lett volna értelme, ha a horvátok abban a törvényben, melyet 1873. évi október 21-én hoztak az izraeliták egyenjogusításáról, az izraelita vallásról mint bevett vallásról szólottak volna. Náluk a bevett vallások rendszere

Digitized by Google

áll fenn s marad, úgy látszik, még több ideig is. Mindazáltal törvényünkben ezt mondják:

«Az izraelita hitvallás követői úgy vallásuk szabad gyakorlása, valamint a politikai és polgári jogok élvezete tekintetében a Horvát- és Szlavonországokban törvényesen bevett többi hitfelekezetek követőivel egyenjoguaknak ismertetnek el».

Tehát mégis kikerülték azt, hogy az izraelita vallást ünnepélyesen bevették volna.

Mi meg akkor is akarjuk folytatni a bevételeket, mikor már az egész régi rendszert halomra döntjük. A régi rendszer világában még külömbséget tehetnénk teljesen és egyszerűen reczipiált religiók (absolute receptæ religiones és receptæ religiones) között. Most már ez sem járhatja.

Hát csak betűzze ki a főrendiek háza a törvényjavaslatból a «bevett vallás» kifejezését. Hogy ezért a törvényjavaslatot harmadik olvasásban még a pártolói is elejtenék, feltenni sem lehet. A korrekczió a törvényjavaslatnak csak hasznára lesz.

Más kérdés az, hogy a bevett egyház szava miként lesz értékesithető?

Hogy az izraelita hitközségekre vonatkozólag nem használható fel, kérdés tárgyát sem képezheti. Az egész világ felfogása szerint az egyház fogalma a kereszténységgel áll válhatlan kapcsolatban. Ezenfelül az egyház szava valami

Digitized by Google

nagyobb egészet jelent. Az izraeliták 1869-ben sem voltak egy kalap alá hozhatók. Ausztriában s a német államokban sem tudtak szervezkedni. Ennek úgy látszik dogmatikus akadályai is vannak. Ezért aztán egyik-másik államban csak magánjogi személyiségek. Legfeljebb bevett izraelita hitközségekről szólhatnánk.

A bevett egyház szavát csakis a bevéve volt vallások egyházaira vonatkozólag használhatjuk. Mig Németországon a Landeskirche (országos egyház) szava járja, mit nálunk az erdélyi szászok is használnak (Evang. Landeskirche A. B. in Siebenbürgen), addig nálunk a bevett egyház szava fogja járni. Mindakettő különben egyet jelent.

A mi bennünket a bevett egyház szavának használatára rá fog utalni, abban a körülményben keresendő, hogy a már bevett vallások egyházai valószinűleg megmaradnak legkiváltságosabbaknak s e jogállásukhoz képesti megjelölésükre alkalmasabb szó nem kinálkozik.

Hasonló okból tartatik fen Németországon a Landeskirche szava. Olyan kiváltságosak az izraelita hitközségek mint a bevett egyházak valószinűleg még sem lesznek, habár ezek legtöbb privilégiumának részesei lesznek s hozzájuk legközelebb fognak állni. Persze, hogy előbb a képviselőház igazságügyi bizottsága részéről felvetett kérdést kellene tisztázni.

Digitized by Google

A törvényjavaslat a bevett egyház szavának nem is prejudikál. Csak az izraelita vallás bevételéről szól, mi pedig — mint láttuk — frázisnál egyebet nem jelenthet.

Következik a 2. §.:

«Az izraelita vallásról keresztény hitre, vagy megfordítva, keresztény hitről az izraelita vallásra való áttérésekre az 1868. évi LIII. törvényczikk 1—8. §-aiban, valamint ugyanezen törvény 14. §-ában foglalt rendelkezések hatálya kiterjesztetik.»

Már irályilag is fogyatékos, mit az egész mondat nehézkessége elárul. Szószaporitás és a többes szám magyartalan alkalmazása szembeötlők. A vallás és hit mást és mást jelentő szavának egy értelemben alkalmazása is elhibázott. Jobb lett volna igy szólani:

«Izraelita kereszténynyé, keresztény izraelitává az 1868. évi LIII. törvényczikk 1—7. §-ában megszabott módon lehet.

Az ilyen áttérésre az idézett törvényczikk 8. és 14. §-a is alkalmazandó.»

A 8. §. arról szól, hogy az áttértnek áttérése után minden cselekvése az új vallás szerint itéltessék meg, a 14. §. pedig arról, hogy áttérés esetén a hét éven alóli fiú atyja, a leány anyja vallását követi.

De azt a rövidebb szerkezetet is el kellene kerülni.

Digitized by Google

Azt kell számon tartani, hogy a vallásszabadságot tárgyazó párhuzamos javaslatban úgy is ki van az mondva, hogy mindenki szabadon választhatja meg azt a vallást, melyet követni akar. Nem is izlésteljes a nagy kereszténvi multra tekintettel kifejezetten arról intézkedni, hogy a keresztény izraelitává lehet. Ez benne van a vallásszabadságban. Ennek révén oldották meg európaszerte a dolgot. Mi már az 1867. évi XII. törvényczikkben kimondottuk, hogy polgári és politikai jogok tekintetében keresztény és izraelita egyenjogú. Most meg a vallás- és lelkiismeret-szabadságot teszszük az állampolgárok politikai jogává.

A javaslat (3 illetőleg 4.) szakasza ezt mondja:

«A jelen törvény végrehajtásával a miniszterium bizatik meg.»

Még ez a szerkezet sem korrekt. Azt akarja mondani, hogy valamennyi miniszter bizatik meg a végrehajtással. Ez egészen más, mint ha a miniszteriumról szólunk, a mi kollegialis hatóságot jelent. A miniszterium mint kollegium csak kivételesen jár el.

Bizony az a törvényszerkesztés még sem lehet egészen pongyola.

Ha erre okulásul valamely törvényjavaslat példakép szolgálhat, úgy épen a szóban levő törvényjavaslat teheti meg legjobban a szolgá-

Digitized by Google

latot. Alig lehet egy porczikáját is megtartani. Pedig vajmi rövid.

A további vita a körül a kérdés körül kell hogy forogjon, melyet a képviselőház igazságügyi bizottsága vetett fel, tudniillik a paritás kérdése körül. A vitára igenis szükség van, habár a bizottság nem javasolt szövegbeli változtatást és ilyen nem is jött létre.

Igaz, hogy a törvény elválik attól a megokoló anyagtól, mely törvényjavaslat korában kisérte. De azért az előtanácskozások anyagának megmarad törvénymagyarázati jelentősége. Tudjuk, hogy a törvényt nemcsak szó szerint értelmezzük, hanem a törvényhozás akaratát egyébként is kutatjuk. Éppen az ilyen magyarázatra nézve fontosak az előtanácskozások. És azt sem szabad felednünk, hogy itt nemcsak az igazságügyi bizottságról van szó, hanem az egész képviselőházról, a törvényhozás egyik fontos tényezőjéről. Lehet hogy az igazságügyi bizottság után indult.

Ennek a bizottságnak az eljárása bizonyára nem alábecsülendő.

Tudtommal volt oly felszólalás, mely a törvényjavaslatot az igazságügyi bizottság jelentése értelmében fogadta el, de nem volt olyan, mely e felfogás ellen tiltakozva, a közoktatási bizottság álláspontjára helyezkedett volna.

Közönségesen is a reczepczió alatt a paritás-

Digitized by Google

nak megfelelő bevétel értetik. Ilyen felfogást engedhet érvényesülni még a többi törvényhozási tényező eljárására vonatkozólag is már a bevétel szónak használata. Hallgatni tehát nem volna megfelelő s egészen őszintén kell a kérdést felvetni, mely mögött a keresztény államiság egész kérdése, persze nem hitkényszeres kiadásában, rejlik. Méltó tárgya oly törekvésnek, mely nem olyat akar konzerválni, mit már lehetetlen, de olyat, mivel a haladás ügyét egészen jól lehet egyeztetni.

Megjegyzem a magam részéről, hogy habár a reczipiálásnak és a teljes paritásnak ellene vagyok, korántsem tartom az izraelita vallás jogállását szük keretek közé szoríthatónak.

Ellenkezőleg. Azt tartom, hogy magát a keresztényekkel való közös eltemetkezés jogát is meg kellene adni. Ezt az átalánosan kötelező polgári házasság intézménye mellett egyenesen kikerülhetetlennek tartom, ha csak azzal a kötelező polgári házassággal nem akarunk különös szinben feltünni. Minden intézménynek meg vannak a maga követelményei. Ilyen az is, hogy akik együtt éltek, azok halva is együtt lehessenek.

Odáig természetesen nem mehetnénk, hogy az 1848. évi XX. törvényczikk 3. §-ának keretébe is bele vonjuk az izraelita vallást. A 3. §. szerint minden bevett vallásfelekezet szükség-

Digitized by Google

letei közálladalmi költségen fedeztetnek. Ennek a jus sperativum-nak történelmi háttere van, melynek keretében bizonyos még nem tisztázott vagyonjogi kérdések rejlenek.

Valójában nem kellene megtörténni engedni, hogy oly törvény alkottassék, mely alkotmányi kérdésben a törvényhozó valódi akaratát homályban hagyja és még társadalmi agitációkra is szolgáltathat alkalmat.

Az új intézmények bizonyára többet szenvednének, ha a végrehajtásuk ellen folyó küzdelemben még az antiszemitismust is szerepeltetni lehetne. Erre a nemzetét szerető bölcs törvényhozónak nem szabad alkalmat adni.

Digitized by Google

Digitized by Google

TÖRVÉNYJAVASLAT

A VALLÁS SZABAD GYAKORLATÁRÓL

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Ennek a törvényjavaslatnak két része van. Az első általános határozatok czíme alatt a vallásszabadságot illeti, a másik a vallás szabad gyakorlatáról szól. Az elsőben alaptörvénybe illő kijelentések tétetnek, a másik pedig a még ezután elismerendő vallásfelekezetekre vonatkozó részletes intézkedéseket tartalmazza.

Látni való, hogy a törvényjavaslatban két különböző tárgyú szabályozásról van szó. Az első rész a már bevett vallásokra is kihatással bir. Ez az a fontos rész, mely az állami vallásokat ebbeli minőségökből kivetkőzteti s azt eszközli, hogy már csak mint bevett egyházak fognak számot tenni.

Szinte különös, hogy a vallásszabadságról nem készült külön törvényjavaslat és az alapvető volta daczára a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslatba ékeltetett bele. Megfordítva az eljárásnak még inkább volna értelme, a mint az meg is történik, hogy vallásszabadsági törvényben a vallás szabad gyakorlatára való átmenet okából bizonyos intézkedések felvétetnek.

Digitized by Google

Fogalmilag a vallásszabadság az egész egyházpolitikai reformnak az alapja.

És ennek abban is ki kellene fejeződni, hogy a vallásszabadság külön törvény tárgya. Minden ország a vallásszabadságot mint alaptörvényét tekinti.

A vallásszabadság és a vallás szabad gyakorlata külön keretekben mozognak. Az előbbi individualis jog, az utóbbi társasági jog, mely az egyesülési szabadság talaján termett meg. Nem hiába látjuk, hogy majdnem mindenütt a vallásszabadságot külön állítják az előtérbe.

Igy kellene nekünk is eljárni.

Az első dolog az volna, hogy a törvényjavaslat ketté választassék és annyival inkább, mert a mire most mindjárt szükség van, az a vallásszabadság biztosítása. A szétválasztást annyival inkább meg kellene tenni, mert a törvényjavaslatnak a vallások szabad gyakorlatáról, jobban mondva, az elismerendő vallásfelekezetekről szóló része oly kevéssé üti meg a mértéket, hogy azt hamarosan át se lehet dolgozni és legjobb volna tőle szabadulni. Az elismerendő vallásfelekezetekről szóló törvényczikk megalkotását aztán nyugodtabb időre kellene halasztani. Ilyen törvényre Ausztriában is a vallásszabadság alaptörvényileg véghezment kimondása (1867) óta 1874-ig várakoztak, mivel azonban korántsem akarom azt mondani, hogy

Digitized by Google

a dolog sokáig várasson magára. Csak annyit mondok, hogy el ne siessük.

A dolog mai állásában elvileg úgyis a vallásszabadság kérdése az, mi a legnagyobb nehézségeket okozza. Most az egyszer évvel is elég lenne megbirkózni.

A vallásszabadságnak az a része, mi felekezetnélküliségnek hivatik, kelt legnagyobb megütközést.

Pedig az a vallásszabadságnak, mi valami egyéni, lényeges alkatrésze. Elannyira, hogy e nélkül nincs igazában vallásszabadság. Ismételjük, hogy ez valami egyéni jog s nem csupán abban nyilvánul, hogy valaki bizonyos meghatározott vallások közül választhasson.

Hisz ilyen a mai jogállapot s éppen ezért kerül szóba a valásszabadság létesítése. Vallásszabadság és felekezetnélküliség joga egymást kiegészítő dolgok. A kik a vallások szabad gyakorlatát vallásszabadság nélkül elfogadnák, azok tulajdonképen nem tennének egyebet, mint hogy az állami vallásokat szaporítanák meg.

Csak azt cselekednék, hogy a hitkényszer kereteit tágítanák. Lennének aztán még különfélébb vallásaink, de azért a hitkényszer következtében valamennyi bevett vagyis államvallásként tenne számot.

Nem csoda, ha a kormány abból nem akar

Digitized by Google

engedni, hogy valaki felekezetnélkülivé (dissidens) is lehessen, a mi annyit jelent, hogy valaki az állam által elismert vallások egyikéhez sem áll. Akár ateista is lehet.

Tagadhatlan, hogy ez a rendszernek árnyoldala. Csakhogy valami kikerülhetetlen, ha már a vallásszabadság álláspontjára helyezkedünk.

De az is tagadhatlan, hogy a kormánynak elfoglalt álláspontján rendületlenül meg kell állania. Hisz még az olyan államok is ismerik a vallásszabadságot, melyek a kötelező polgári házasság intézményét még nem létesítették. Ez az intézmény vallásszabadság nélkül egyenesen ki volna pellengérezve. A kötelező polgári házasság szekularizált házassági jogot jelent. Az egyént tehát nem lehet hitkényszer alatt tartani.

Más kérdés az, hogy mi módon adassék meg a felekezetnélküliség joga.

A felekezetnélküliséget már a vallásszabadságba is beleérthetjük. Így kell és szokás is a vallásszabadságot érteni. A kérdés már Bajorországban sem vitás többé, hol a törvény csak a vallásszabadság elvét proklamálta volt.

Ha külön intézkedés tétetik, ennek mindig külön oka is van. Ausztriában még a házassági jog okából is szükséges a külön intézkedés. Keresztény és nem keresztény között csak úgy lehetséges házasság, ha előbb a keresztény disszidenssé lesz. Poroszország és utána indulva

Digitized by Google

több német állam már azért volt kénytelen a felekezetnélküliség felől külön is intézkedni, mert a disszidenssé levést meg akarták nehezíteni. Ezekben az országokban nincsenek a kilépésre s ezzel kapcsolatos áttérésre — mint teszem nálunk — formalitások szabva. Hogy valahogy egész könnyen ne lehessen valaki felekezetnélkülivé, ennél az oknál fogva az áttérés czélzata nélkül igénybe vett kitérésre formalitást szabtak. Egyikben másikban a kilépést egyébként is nehezítették.

Mindezek az okok nálunk fen nem forognak.

Nyilvántartás okából sem volna nálunk szükség arra, hogy a felekezetnélküliség mint valami különálló intézmény rendeztessék. Hisz az egész anyakönyvezés polgári lesz.

Okot a külön szabályozásra a disszidensek gyermekeire való tekintet mégis szolgáltat. Azt még se lehetne tűrni, hogy gyermekek vallásos nevelés hiján nőjenek fel.

Sőt arról is gondoskodni kellene, hogy valaki ne lehessen egészen ifjú korában disszidenssé.

Az annus discretionis nálunk a 18. év betöltével áll be.

A felekezetnélküliségre a legveszélyesebb kor különösen az intelligens osztálynál. Arra valahogy még csak elégséges, hogy valaki vallást változtathasson.

Ezt az időhatárt a felekezetnélküliségre nézve

Digitized by Google

feljebb kellene emelni. Legalább is a nagykorúság elértét vagyis a 24. év betöltét kellene megkívánni. Némely állam (Szászország, Olaszország) a vallásváltoztatásra is nagykorúságot kiván.

Azt a szakaszt (6. §.) mindenesetre el kellene hagyni, mely arról szól, hogy a törvény az eddigelé bevett egyházakat nem érintené. Már annálfogva is el kellene hagyni, mert nem áll, hogy a vallás- és lelkiismeret-szabadság körüli intézkedések őket nem érintenék. Ellenkezőleg nagyon is érintik őket. Ez az a kényes szakasz, mely a bevett egyházakat illető sorrend kérdését a főrendiek házában napirendre hozta s méltán annyi elkeseredést okozott, hogy ebbe a harmadik olvasásnál maga az egész törvényjavaslat bele bukott.

Ehhez járul, hogy olyan bevett egyházakról is beszél, melyek különállólag nem léteznek. Görög és örmény szertartású egyházak sem a kánonok, sem a magyar közjog szerint nem léteznek. Csak a naptárainkban szerepelnek mint külön egyházak.

A törvényjavaslatnak a vallásszabadságot illető többi szakasza (1—5) is sok pongyolaságot árul el. Hogy a hit és vallás szavak egymás mellett használtatnak, ennek még van értelme, habár jobb lenne csak azt mondani, hogy a vallás- és lelkiismereti szabadság biztosít-

Digitized by Google

tatik. De hogy az egymás mellett használt szavak: «vallás», «hitvallás» és «vallási hit» minő külön-külön értelemnek hordozói, bajos volna meghatározni. Stilistára vallanak, ki attól óvakodik, hogy ugyanegy szót valahogy kétszer ne használjon.

Olyan intézkedések is fordulnak bennök elő, melyek nem valók a vallásszabadság (átalános határozatok) keretébe, hanem a vallás szabad gyakorlata (a törvényjavaslat II. fejezete) körébe.

Úgynevezett egyéni szabad vallásgyakorlat (exercitium religionis) mint magát a törvényjavaslat kifejezi, nincs. Még ha az egyén maga gyakorol is valamely vallást (nem hitet), ezt csak mint valamely vallási társaság tagja teszi.

Az 1. §-nak elég volna a vallás- és lelkiismeret-szabadság biztosításáról szólni s arról, hogy senkit sem szabad meggyőződésével ellenkező vallási cselekvésre kényszeríteni.

Nézzük ennek az 1. §.-nak a szövegét:

«Mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást és azt az ország törvényeinek, valamint a közerkölcsiség kivánalmainak korlátai között szabadon külsőképen is kifejezheti és gyakorolhatja.

Senkit sem szabad törvényekbe vagy a közerkölcsiségbe nem ütköző vallási szertartás gyakorlásában akadályozni, avagy hitével nem

Digitized by Google

egyező vallási cselekmény teljesítésére kényszeríteni.»

Milyen kevés lendület. Pedig hát némileg ünnepélyesen és röviden kellene szólni, midőn az alkotmány egy fontos alaptételét mondják ki. Az első bekezdés még a vallás és lelkiismeret-szabadsággal kezdi és így jön rá a vallás szabad gyakorlatára. De már a második bekezdés megfordítva jár el, minek következtében emelkedés helyett egyenesen esés áll a kifejezésekben elő.

A 4. §. így szól:

«Egyházi fenyiték nem alkalmazható senki ellen abból az okból, mivel az illető törvényben rendelt valamely polgári kötelességét teljesítette vagy törvényben tiltott valamely cselekvést nem vitt véghez vagy pedig, mivel törvény által engedett polgári jogait szabadon gyakorolta.

A mondat utolsó vagy-pedigje még aggályokat is kelthet.

Tegyük fel, hogy a polgári házassági kötést végezett felek utólag nem akarnak az egyház szine elé járulni. Úgy látszik, hogy az egyház ez ellen se védekezhetnék, valamint az ellen sem, hogy vegyes házasságban élő valamely hive minden gyermekét elkereszteltetni. Az napirenden van, hogy ilyenek ellen a protestáns egyházak is védekeznek. Épen ezek nem egyszer

Digitized by Google

zárják ki egyházuk rendtartásaiban a presbyterségből azokat, kik a gyermekeit mind más hitre adják. Más jog is létezik a világon, nemcsak az állam statuálta jog.

Az 5. §. így szól:

«Valamely vallásfelekezetből kilépni, vagy valamely vallásfelekezetbe belépni mindenkinek szabad a törvényekben megállapított feltételek alatt.»

Helyébe a következőket kellene tenni:

«Miként lehet vallásfelekezetből kilépni, az 1868. évi LIII. tvczikk szabja meg. Az áttérésre nézve ugyane törvény irányadó. Kilépni áttérés nélkül csak nagykorú egyénnek lehet.»

Itt következnének aztán a törvényjavaslat III. fejezetéből (22. és 24. §.) a disszidensség ellensulyozására szolgáló szakaszok.

Ezek a határozások az egyént illető vallás- és lelkiismereti szabadsággal állanak összefüggésben. Megjegyzem, hogy egészen felesleges a 23. §., mely arról szól, hogy a kilépő hátralékban maradt tartozásait az elhagyott vallásfelekezetnek megfizetni tartozik.

Most következnék a gyermekek vallásáról szóló törvényczikkből a felekezetnélküli egyén gyermekei vallására vonatkozó szakasz.

A gyermekek vallásáról szóló törvényjavaslat 5. §-a erőltetett szöveg.

«Az oly házasság, melyben akár mind a két

Digitized by Google

fél, akár csak az egyik fél a bevett vagy törvényesen elismert vallások egyikéhez sem tartozik, különböző vallású felek közötti házasságnak tekintetik.»

A vegyes házasság fogalmát csak nem lehet odáig menőleg erőltetni, hogy még az olyan házasság is vegyesnek tekintessék, mely felekezetnélküliek között áll fenn. A vegyes házasság fogalma a két fél különböző vallásának alapul vételén sarkallik.

Hisz csak arról van szó, hogy a törvény röviden fejezze ki magát. Hogy a mint magát kifejezi, ez a legeslegrövidebb legyen, ez már nem kivántatik.

Az egyszer egy mondatból kettőt is lehetne csinálni. Azt hiszem a következőt kellene mondani:

«Vegyes házasságnak tekintetik az olyan házasság is, melyet felekezetbeli és felekezetnélküli kötnek egymással.

A milyen elbánás alá esnek vallás tekintetében átalán a vegyes házasságbeli gyermekek, ugyanolyan elbánásban részesülnek vallás tekintetében a felekezetnélküliek közötti házasságból született gyermekek.»

Gondoskodni kellene arról is, hogy a házi ájtatosság (devotio domestica) joga átalában biztosíttassék.

Végül arról is gondoskodni kellene, hogy az

Digitized by Google

egyes felekezetek (nazarénusok, baptisták) részére rendeleti uton eddigelé juttatott toleranczia törvényileg is óva legyen.

Mindkét intézkedés indokolt.

Az első az egyéni vallásszabadságból a vallás szabad gyakorlatára való átmenetet nyujtja.

A második intézkedés az administráczió igen fontos aktusairól venne tudomást. Nagy Frigyes hires tolerancziája is mint adminisztrativ toleranczia létesült. Ennek becsületes utánzása a magyar adminisztrativ praxis tolerancziája, mit a nagyemlékű báró Eötvös létesített s Trefort Ágoston ugyancsak kultuszminiszter fejlesztett tovább. Szinte csodálatos, hogy erről, mi a magyar történelem lapjaira való, a vallások szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat indokolása egy szóval sem emlékszik meg.

A teendő intézkedés addigra szólna, mig a vallások szabad gyakorlatáról szóló törvényczikk létesülne. Tehát csak átmeneti jelentőségü volna.

Digitized by Google

II.

Meggyőződésem, hogy a törvényjavaslatot a vallás és lelkiismereti szabadság keretén kívül eső részében feltétlenül el kellene ejteni.

Már a törvényjavaslat általános megokolása is gyönge munka.

Először is elmondja, hogy mi minden szabályozni való volna még.

«Ilyenek: a legfőbb kegyúri jog terjedelmének. gyakorlásának szabatos meghatározása, a legfelsőbb tetszvényjog (placetum) törvényes rendezése, a védúri jogviszony (patronatus) szabályozása, a külömböző egyházakkal szemben törvényeinkben mindenkor fenállott legfőbb felügyeleti jog (jus supremæ inspectionis) szabatos meghatározása, az állami segédkezés (jus advocatiæ) szabályozása, a felekezeti jellegű alapítványok feletti felügyeleti jog rendezése stb.»

A liberalis egyházpolitika még középkori dolgok újra szabályozását is feladatul tűzi, még a jus advocatiæ-t sem hagyja ki, a mikor aztán a jus reformandi-t is fel lehetett volna a pro-

Digitized by Google

grammba venni. Persze ilyen czimeken már réges-rég nem hoznak törvényeket.

Az egyház és állam viszonyára vonatkozólag két rendszer között tesz külömbséget.

Az egyik az amerikai, a másik az európai rendszer. Ez megint csak kétféle, pedig ebbe még a felekezeti államot is beleveszi. Megjegyzendő, hogy felekezeti állam csak egyházi suppremaczia mellett volna képzelhető. A bizantinizmus rendszere teszem nem volna a felekezeti állam rendszere.

Ha az európai rendszerből az elmult középkorit kivesszük, a megmaradott volna a mai egységes európai rendszer. Ebbe aztán tessék beleszorítani egyrészt a belga, hollandi, olasz rendszert, másrészt a többieket. Pedig teszem a német államok rendszere és Ausztria rendszere között is nagy a különbség, minek kimutatása bennünket azért is érdekelhetett volna, mert a német és a magyar konfesszionális viszonyok között sok a hasonlóság.

Különben a nagy európai rendszerre való kitérés egészen felesleges volt.

A törvényjavaslat tulajdonképeni tárgyára ott tér át, hol az 1874. évi képviselőházi bizottsági javaslat megokolásával vagyis azzal áll elő, hogy már sokan nem tartoznak tényleg a bevett vallásokhoz, s ezeken segíteni kell.

A javaslatnak ez a kiindulási pontja egészen

Digitized by Google

konkrét; habár már a főrendiházi vita alkalmával egyik a törvényjavaslathoz nagyon is közel álló felszólaló azt helyezte kilátásba, hogy a mai szektáink, legalább az előtérben álló nazarénusok nem igen fognak a majdani törvény áldásaiban részesülni.

A mi az elismerendő vallások szabad gyakorlatának szabályozását illeti, ennek főhibája abban rejlik, hogy nem a jogállam, de a mult századi rendőr-állam felfogására vall.

Igy aztán még a törvényhozásnak sem ad meg annyi jogot, a mennyi megillethetné továbbra is.

Kétségtelen, hogy a mai közjog szerint úgy a vallás gyakorlásának engedélyezése, mint az ezzel összefüggő jogi személyiség adományozása a törvényhozás joga. A jogi személyiség adományozásának joga eddigelé annálfogva nem domborodott ki, mert a vallásgyakorlást is a törvényhozás adta s abba amaz is beleértetett.

Lássuk milyen a javaslat álláspontja.

A vallásgyakorlást elvonja a törvényhozási ügykörből s ugyanakkor, midőn azt az administrativ ügykörbe viszi át, nem hagyja fen a törvényhozás részére a jogi személyiség adományozásának jogát.

7. §. Azok az állampolgárok, kik törvényesen elismert vallásfelekezetté kivánnak alakulni:

1. tartoznak legalább egy egyházközség fel-

Digitized by Google

állítását és fentartását, továbbá a felekezetükhöz tartozó gyermekeiknek iskolai hitoktatását biztosítani;

2. tartoznak a hitéletre vonatkozó összes rendelkezéseket magában foglaló szervezeti szabályzatot jóváhagyás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bemutatni.

Ennek a szabályzatnak különösen tartalmaznia kell a hitelvi, az erkölcsi tanokra, az isteni tiszteletre és egyéb vallási szertartásra, valamint a tisztviselők és más alkalmazottak felett gyakorlandó fegyelmi szabályokra vonatkozó rendelkezéseket.»

8. §. A jóváhagyás csak akkor tagadandó meg:

1. ha a megalakulni kivánó vallásfelekezet állam- vagy nemzetellenes irányzattal keletkeznék;

2. ha a 7. §. 1. pontjában foglalt feltétel nem teljesíttetik;

3. ha a hitelvek, tanok, — isteni tisztelet és egyéb vallási szertartás vagy a tervezett szervezet:

a) a fennálló törvényekkel vagy a közerkölcsiséggel ellentétben állana;

b) a már létező és törvényesen bevett vagy elismert vallásfelekezetek valamelyikével azonosak vagy attól csupán az isteni tisztelet és az egyházi kormányzat nyelvét illetőleg különböznek;

Digitized by Google

4. ha a megalakulni kivánó vallásfelekezet elnevezése:

a) faji vagy nemzetiségi jelleggel birna;

b) a már bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezeteket sértené.

Az itt elibénk táruló rendszer az osztrák rendszer volna. Csakhogy még ez is közelebb áll a jogállam álláspontjához, mint a mi javaslatunk rendszere.

Persze, hogy a vallások gyakorlatának tulajdonképi szabadsága az volna, ha az állam a vallásfelekezetek megalakulásával nem törődnék.

Korántsem akarom azonban ezzel a mértékkel mérni a mi javaslatunkat.

Be kell látni, hogy hazánkban legkevésbé volna a helyén, ha a vallásfelekezetek alakulása nem állana külön szabályok uralma alatt.

A külön szabályozás rendszerét követi az 1874. évi osztrák törvény is, mely annak a feltételeit átalában szabja meg, hogy mikor tesz szert valamely vallásfelekezet az állam elismerésére.

1. §. Den Anhängern eines bisher gesetzlich nicht anerkannten Religionsbekenntnisses wird die Anerkennung als Religionsgesellschaft unter nachfolgenden Voraussetzungen ertheilt:

1. dass ihre Religionslehre, ihr Gottesdienst, ihre Verfassung, sowie die gewählte Benennung nichts Gesetzwidriges oder sittlich Anstössiges enthält;

Digitized by Google

2. dass die Errichtung und der Bestand wenigstens Einer nach den Anforderungen dieses Gesetzes eingerichteten Cultusgemeinde gesichert ist.

Az osztrák törvény szerint az ugynevezett Anerkennung áll az előtérbe.

Hogy az osztráknál az ő 1. §-uk alapul vételével nem lehet másról, mint csak az állam részéről való elismerésről szó, mindjárt a 2. §. külön ki is mondja.

Ist den Voraussetzungen des § 1. genügt, so wird die Anerkennung von dem Cultusminister ausgesprochen.

Durch diese Anerkennung wird die Religionsgesellschaft aller jener Rechte theilhaftig, welche nach den Staatsgesetzen den gesetzlich anerkannten Kirchen- und Religionsgesellschaften zukommen.

Csak amennyiben hitközségek s további szervezetek előállásáról van szó, kivántatik az állami jóváhagyás, az úgynevezett Genehmigung, a minek okát abban kell keresni, hogy a szóban levő szervek egyben állami szervek is, főleg anyakönyvvezető közegek.

Az osztrák törvény 4. §-a így szól:

Zur Errichtung von Cultusgemeinden und von Bezirken, welche eine Mehrheit von Cultusgemeinden umfassen, dann zu jeder Aenderung in der Abgrenzung der bestehenden Ge-

Digitized by Google

meinden und Bezirke ist die staatliche Genehmigung erforderlich.

Ezután következnek (5. §.) azok az intézkedések, melyek a kellő anyagi eszközök lételét, megteremtését illetik, valamint azt, hogy rendes lelkészt fognak tartani s a vallásoktatást is biztosítják. A mi törvényjavaslatunkban erről már legelől volt szó, de nem arról, hogy a vallásfelekezetnek lelkészszel kell birnia. Ebből következik, hogy nálunk majd lelkész nélkül is alakulhat vallásfelekezet (conventiculum).

A mi törvényjavaslatunkban az elismerés és jóváhagyás nincsen úgy megkülömböztetve, mint az osztrák törvényben. Már a vallásfelekezeteknek egészökben véve jóvá kell hagyatniok, mi azonban az elismeréssel egyértelmünek volna tekintendő annálfogva, mert a törvényben (18. §.) «a törvényesen elismert vallásfelekezetté nyilvánitás» kifejezése is előfordul. A jóváhagyás és elismerés összeolvasztásával függ aztán az össze, hogy a 8. §. a jóváhagyás megtagadásának eseteit sorolja föl. De e szavak által «csak akkor tagadandó meg» csupán az mondatik, hogy mikor «kell» megtagadni a jóváhagyást. A «csak akkor tagadandó meg» és a «csak akkor tagadható meg» között nagy a külömbség. Az utóbbi az igazságügyi bizottság kifejezése, az előbbi a képviselőház által elfogadott szövegben van ben.

Kár is volt a jóváhagyást és az elismerést

Digitized by Google

összebonyolítani. Jóváhagyás és elismerés fogalmilag különálló dolgok. Ha már osztrák törvény nyomán jártak, legalább ne értették volna félre.

A jóváhagyást még dogmákra is kiterjesztették. Az állam a XIX. század végén még hitczikkelyeket is jóváhagyogatna.

Indulóban vagyunk vissza azokba az időkbe, mikor keletrómai császárok hitvitákat döntöttek el, az ektézisek, henotikonok és enkükleionok korába. A különbség csak annyi lenne, hogy császár helyett miniszter járna el, ki előtt «a hitéletre vonatkozó összes rendelkezéseket magában foglaló szervezeti szabályzatot jóváhagyás végett» be kell majd mutatni. Az is jellemző, hogy a javaslat az egész hitéletet felölelő szabályzat alkotását kívánja. Mintha bizony azt a hitéletet egy szabályzatban ki lehetne meríteni. Azután kivéve a katholikus felfogást a hitélet nem szervezeti szabályba való.

A jóváhagyás különben annyi mindenféle feltételhez van kötve, hogy egész bátran még az engedélyezés szava is használható lett volna. Azok — habár igen népszerűek lehetnek — csak nehezen fixirozható dolgok.

A vallás dolgát némileg mégis csak kozmopolitikus dolognak kell tartani. A míg egy nemzet idáig nem jutott, addig az nem is érett meg

Digitized by Google

a vallásszabadságra. És ha már a vallások szabad gyakorlatát proklamáljuk, attól sem szabadna félnünk, hogy a vallásfelekezeteknek külföldi protektorai találnak lenni (17. §.). Még azt se szabadna olyan mereven kimondani, hogy az illető vallásfelekezet úgy tartozik szervezkedni, hogy legfőbb közege is az ország határán belől legyen. Hisz az ilyen elvek a történelmi egyházakra nézve igen prejudikálók. Mindazt különben, amit a törvényjavaslat nemzeti szempontból irányadónak tart, egészen más eszközökkel kell megóvni s nem törvénybeli kijelentésekkel.

Az osztrák törvény szerint a hitközségek csak jóváhagyatásuk után konstituálhatják magukat. A mi törvényjavaslatunk szerint az egyházközség (hitközség) megalakítása csak bejelentendő (11. §.) és ezzel az alkalommal a község helyi szabályai is bemutatandók, melyeknek a község helyi határait okvetlenül meg kell jelölniök és egyházközségi elöljáróságot szervezniök. Minderre már nem kivántatik, mint az osztrák törvény (6. §.) szerint, jóváhagyás. Hisz a vallásfelekezetek dogmáik jóváhagyásával kapcsolatban már jóformán mindent elnyertek fel egész a közjogi személyiségig.

Már a hitközségi elöljárók alkalmazására, több hitközség összeszervezkedésére nézve megegyez-

Digitized by Google

nek az idevágó szakaszok. Több hitközség előljárója a mi javaslatunk szerint is (16. §.) megerősítendő.

Az általános kötelező polgári házasság és az általánosan kötelező polgári anyakönyvelés intézményeinek kihatását arra nézve, hogy milyen legyen az elismerendő vallások jogi állása, nem is mérlegelték.

A 9. §. kimondja, hogy a megalakult és jóváhagyott vallásfelekezet mint az állam védelme alatt álló törvényesen elismert nyilvános vallási testület tesz számot.

E kijelentés a képviselőház igazságügyi bizottsága révén került a javaslatba. Ebben eredetileg csak törvényesen elismertnek nyilvánított vallásfelekezetről volt szó.

A módosítás által lép csak előtérbe a jogi személyiség és pedig mindjárt a közjogi személyiség dolga. A nyilvános testület kifejezése (ellentéte: titkos testület) akarja a közjogi testületi minőséget kifejezni.

Nevezetes, hogy a 9. §. ad közjogi személyiséget, adja a közös és nyilvános istentisztelet (helyesebben: vallásgyakorlás) jogát, ad önkormányzatot, de nem ad a testületi személyiség daczára teljes szerzési képességet ingatlanokra. Egyházi adót is engedélyez, de ennek közigazgatási úton való behajtását kizárja.

Itt a törvényjavaslaton egyrészt az vesz erőt.

Digitized by Google

hogy a vagyonszerzés elé akadályokat gördítsen (csak imaházra, temetőre, iskolára és alkalmazottak elhelyezésére szerezhetni ingatlant), másrészt az vesz rajta erőt, hogy a nagy ünnepélyességgel megadott közjogi személyiségből csípjen le valamit. Jellemző, hogy az eredeti törvényjavaslat szerint nem lehetett volna se közigazgatási, se birói úton a hívek járulékait behajtani, a mi nem csak a közjogi, de a magánjogi személyiségnek is egyenes negálása lett volna. A vallásfelekezetek, ezek a díszes állású közjogi korporációk oblációkból (Liebesgaben) lettek volna kénytelenek életüket tengetni.

Valójában különös jelenségek.

Mintha bizony nem lett volna jobb az egész szekta-jogot magánjogi térre terelni s a magánjogi személyiség adományozását a törvényhozásnak tartani fen. Ekkor a különálló jogi személyiség megszerzése ugysem volna könnyű. Ilyképen aztán különös veszély nem rejlenék abban, ha egy-egy felekezet (többnyire mint külön jogi személyiséggel nem biró szoczietás) szerepelne a vagyonjogi forgalomban. Az ellensúly többnyire abban volna meg, hogy a szoczietás bármely tagja bármely pillanatban osztozkodást kérhet.

Így az is egészen megfelelő volna, hogy a felekezet tagjainak illetményei nem közigazgatási úton hajtatnának be, hanem a törvény rendes

Digitized by Google

útján. Hogy az egyházi adó, mi nem egyéb, mint a modern állami adó utánzata, birói úton hajtassék be, mindenesetre szokatlan. Ez a behajtás tulajdonképen arra mutat, hogy az állam nem is tekinti a felekezetek adóját igazi adónak. Elismerem különben, hogy különleges törvénynyel közjogi jellegű tartozás behajtása is áttehető a törvény rendes útjára.

Az egész ú. n. szekta-jogot tisztán magánjogi térre kellene terelni. Deák Ferencz is 1874-iki nagy beszédében ennek megfelelő rendszert tartott szem előtt.

Ezt az amerikai rendszert legalább a szektákra vonatkozólag vigyük keresztül. A német államokban is jobbára így van azzal kapcsolatban, hogy magánjogi személyiségre is tehetnek szert. Csakhogy azt adományozni, természetesen csupán a törvényhozásnak lenne joga. Így van ez Poroszországban is, hol azonban a vallási társaságok megalakulása egészen szabadjára van hagyva.

A jelzett nyomokon kellene haladni. Történelmi egyházaink és a felekezetek között a kellő különbséget erősebben kifejezésre kellene hozni.

Az erősebben elhatároló különbség hiányát internaczionális világpoziczijánál fogva legkevésbé érezné meg a katholikus egyház. Nem így a többi. A kevésbbé katholikus társadalmú

Digitized by Google

országok nem hiában szakítottak az 1848. évi frankfurti parlament kijelentéseivel (Grundrechte), melyek egészében az amerikai rendszert fogadták el, mi aztán nálunk az 1868. évi LIII. törvényczikk kezdő szavaiban csillámlik fel, midőn azt igérik, hogy minden vallás állása az államban egyenlő leszen. Persze, hogy ezt az elvet mi is feladtuk, mit már a törvényjavaslat benyujtása is bizonyít.

A hiba nem is ezen a téren keresendő, de ott, hogy a javaslatban jól-rosszul az 1874. évi május 20-iki osztrák törvényt akarták utánozni.

Lássuk miféle kvalifikácziót kiván csak a 12. §. az elismerendő vallásfelekezet lelkészétől, egyházi előljárójától.

«Lelkész és egyházközségi előljáró a felekezetnek csak oly tagja lehet, a ki magyar állampolgár s polgári s politikai jogai teljes birtokában van, kinek erkölcsi és állampolgári magatartása kifogás alá nem esik és a ki képesítését Magyarországon nyerte».

Hogy valaki polgári és politikai jogai «teljes élvezetében» legyen, ezt nem lehet másként értelmezni, mint csak úgy, hogy a választói jegyzékben is benne legyen. Fel kell tennem, hogy a törvényhozó bizonyos szavakat öntudatosan használ. A politikai jogok mellé annak az oda illesztése, hogy a teljes élvezet is megkiványta-

Digitized by Google

tik, nem jelenthet mást mint hogy még a választási jegyzékben is benne legyen a lelkész, az egyházi előljáró. Mihelyest nincs benne, az állását is veszíti.

Mindez pedig azért lenne így, mert az osztrák törvényt (im Vollgenusse der bürgerlichen Rechte) fordították egy kis bővítéssel, de feledték, hogy a politikai jogokra vonatkozólag nálunk specziális módon létesült rendezés (választási jegyzék) következtében az «im Vollgenusse» szavak vakon fordítása végzetszerű lehet.

Most már vegyük a mondottakhoz hozzá azt, hogy az erkölcsi és állampolgári magatartás kifogásolhatlansága is megkivántatik. Az állampolgári magatartás megkivántatósága könnyen arra vezethet, ha már abban a lisztában úgy sem szabad hiányozni, hogy a választási jogot gyakorolni kell.

Bizony az a 12. §. mindenképen igen szerencsétlenül van szövegezve. Az egyházközségi előljáró kifejezése sem korrekt. Világszerte az egyház fogalma a kereszténységgel áll válhatatlan kapcsolatban. Majd nem keresztény felekezeteink is lehetnek. Lehet, hogy mohamedán felekezetünk is lesz. Hisz ezzel még nemzetiségileg sem volnánk veszélyeztetve. Tehát holmi derüre borúra használt «egyházközségi előljáró» és hasonló szavak teljesen mellőzendők.

Digitized by Google

A 15. §. szerint a lelkész vagy egyházközségi előljáró a kormány rendeletére elbocsátandó, ha az illető az állampolgárságot veszti vagy állam elleni vagy oly büntetendő cselekmény miatt itéltetett el, a mely nyereségvágyból származik, a közerkölcsiségbe ütközik vagy közbotrányt okozott.

És ha nem mozdítják el, mi történik?

A 15. §. folytatása megadja rá a feleletet annyiban, amennyiben államellenes magatartásról van szó. A miniszter az illető egyházközséget maga feloszlathatja a törvényhozás minden megkérdezése nélkül, amint a feloszlatás jogát az egész vallásfelekezettel szemben is gyakorolhatná. (18. §.)

Pedig az állam közjogi korporációkkal nem így szokott elbánni, legkevésbbé ha vallásfelekezetek s legeslegkevésbé a miatt, hogy lelkészeik vagy hitközségi előljáróik államellenes magatartást tanusítanak. Velök szemben legkönnyebben azt teheti, hogy állásaikat a vele való viszonyzatokban (für den Staatsbereich mondja az 1874. évi május 20-ki osztrák törvény) tekinti megüresedetteknek.

Hogy ilyes ne történjék, a felekezeteknek is érdekében állhat. Tesznek róla, ami által a czél túlerős eszköz nélkül is el van érve.

A mi a hitközség feloszlatásának drasztikus eszközét illeti, ezt a törvényjavaslat úgy fejezi

Digitized by Google

ki, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter az illető egyházközséget «feloszlottnak nyilvánithatja».

Még se akarták tehát azt mondani, hogy a minister a hitközséget fel is oszlathatja. Mintha bizony a feloszlás magától állana be s azt a miniszter csak konstatálná. Valójában különös körülirás és legfeljebb azt mutatja, hogy a feloszlatás jogát a törvényjavaslat szerkesztője maga sem merte egész határozottan a kormánynak igényelni.

Ebben a tekintetben az osztrák törvény nem nyújtott támpontot. Az inprovizáczió tehát nem sikerült. Hogy is sikerülhetett volna, midőn a törvényjavaslat szerzője az 1874. évi osztrák törvényt egészében véve is félreértette.

Sehogy se tudott avval megbarátkozni, hogy az állam a felekezeteket csak anerkennolja, de már a hitközségeket s a többi szerveket genehmigolja. A kettő közötti különbséget ugy látszik nem ismerte fel s már a felekezetre vonatkozólag a jóváhagyást szerepelteti. Igy világosabbnak tűnt fel előtte a dolog. De aztán az is füstbe ment, hogy a vallásfelekezet elismerése az állam részéről egy deklarativ aktus.

Ami az ingó vagyont illeti, erre nézve az elismerendő felekezetek teljes állami ellenőrzés alá kerülnének. Az indokolásban még az is meg van mondva, hogy miután ingatlanokat nem

Digitized by Google

szerezhetnek, értékpapirokat vásároljanak. Értékpapirok alatt természetesen főleg állami értékpapirok kell hogy értessenek. Ezek dominálják az értékpapirok forgalmát. Annyi bizonyos, hogy a szigorú ellenőrzés elvéhez képest pupilláris biztosítékul szolgáló értékpapirokat kell majd vásárolniok. Ilyenek pedig főleg az állami értékpapirok.

Jellemző a törvényjavaslat megokolásának következő passzusa:

«Ezen szakasz (19. §.) az állami főfelügyelet jogát a vallásfelekezetek vagyonkezelésére vonatkozólag részletesen is körülirja, e tekintetben a kormánynak messzemenő jogokat biztosit, a szakasz szövegéből természetszerűleg következvén, hogy a kormánynak jogában lesz a vagyonkezelést illetőleg például szabályszerű előirányzatokat és okmányolt számadásokat bekivánni, mert ezek nélkül a czél, tudnillik a pontos ellenőrzés, nem volna elérhető.

Úgy vélem azonban, hogy éppen az anyagi kérdések képezik azon teret, hol a vallásfelekezetek az állam nagyobb mérvű beavatkozását legkevésbé vehetik rossz néven, mert hiszen a vallásfelekezetek sajátságos czélját nem ezeknek, hanem a lelkieknek gondozása képezi.»

Úgy látszik, hogy itt a törvényjavaslat megokolása elfeledi, hogy még in dogmaticis is milyen szerepe lenne a kormánynak. Ami magát a

Digitized by Google

tervbe vett intézkedést illeti, az a legnagyobb policziális jellegű bizalmatlansággal van tele. Még csak az hibázik, hogy a perselypénzről is tegyen a törvényjavaslat részletes intézkedéseket. Részemről, mint azt már megmondottam, arra helyezném a súlyt, hogy a vallásfelekezeteknek jogi személyiségre ne egy könnyen lehessen szert tenni. Ez vagyonjogi tekintetben is elég biztosítékot nyújtana.

Meg kell jegyeznem, hogy az elismerendő vallásfelekezetek híveinek nem lesz megengedve a bevett egyházak híveivel a közös temetőben való eltemetkezés. Ilyen joguk az izraelitáknak sem lenne legalább a képviselőház közoktatásügyi bizottságának hivatalos jelentése szerint. És mi teszünk így, kik oly nagyra vagyunk a kötelező polgári házassággal. Lám az osztrák még nem vitte ennyire, de elismert felekezeteinek hivei mégis csak összetemetkezhetnek. Bizony más milyen az a mi liberalizmusunk. Ugy látszik előbb a nothcivilehere kellene szert tennünk.

De ne folytassuk a javaslat ismertetését. Elég annyit mondanunk, hogy mellette a mult századi rendőrállam is elbujhat a maga egyházi praxisával. Fridericzianismus és josefinismus, habár sokkal előbb voltak, a törvényjavaslatban kontempláltak által messze túl vannak szárnyalva.

Vallásszabadság és a törvényjavaslat intéz-

Digitized by Google

kedései között már csak a nemzeti vagyis az ilyennek mondott politika az összekötő kapocs. És ilyen törvényjavaslaton furt és faragott a magyar képviselőháznak nem egy neves szakembere. Minden igyekezetök hiába való volt. A jóváhagyásba azt nem lehet belemagyarázni, hogy az deklarativ aktus. A jóváhagyás a præventiv ellenőrzésnek egy módja. Az állami felügyelet rendes eszközei keretébe sem helyezhető el s mint valami kivételes tesz számot, mely bizonyos vonatkozásban a cselekvést jogi hatályára nézve teljesen leköti.

Ezért fest az olyan rosszul, ha a felekezetek megalakulására nézve állami jóváhagyás kivántatik, mint teszem bajor jog (1818-ik évi Religionsedikt: 26. §.) és szász jog (1870. évi junius 20-iki törvény) szerint. Azért aztán, némely német államban (Baden, Poroszország, Würtemberg) a vallások gyakorlata illetőleg a vallási közönségek megalakulása inkább egészen szabadjára van hagyva. Ausztria az az állam, mely a maga «Anerkennung»-jával a középuton halad. A mi javaslatunk csak egy elhibázott konczepcziót jelent, a min aztán nem tudhattak a legjobb akarat mellett sem segíteni.

Valjon mit fog hozzá szólani az az osztrák kultuszminiszter, kiről a napokban olvastuk, hogy egyházpolitikai javaslatainkat átkérette.

Természetes, hogy arra az összefüggésre lesz

Digitized by Google

kívánesi, a melybe a kötelező polgári házasság és anyakönyvezés következtében állam és vallásfelekezetek kerülnek.

Ekkor jön rá, hogy tulajdonképen az ő félreértett törvénye játsza a főszerepet. Többet nem fog félni attól, mit magyar chauvinizmusnak neveznek. Bizony az az Ausztria a maga egyházpolitikai feladatait mindig igen szépen tudta megoldani és törvényalkotásai az európai jogfejlődésben is számot tesznek. Egy 1874. évi (május 7-iki) törvénye a katholikus egyház külső viszonyainak rendezéséről ugyszólván az egyedüli, mely hasontárgyu törvények között helyt tudott állani. Ilyesvalamit alkotni Magyarországnak sem válna szégyenére. Persze ami teendőink egyházi téren egész másként vannak részletezve, semhogy egy olyan törvény abban elférne. Mi majd holmi jus advocatiæ czimén fogunk törvényt alkotni s legfeljebb még a katholikus autonomiára gondolunk. A modern állam jogaival senki se törődik.

Hát bizony ott Ausztriában a mi két törvényjavaslatunkat is meg fogják itélni tudni.

Csak azt lehet sajnálni, kire azokat a miniszterelőd örökül hagyta s ki ezekért akarva nem akarva kénytelen helyt állani. És annyival inkább sajnálnunk kell őt, mert igazán hivatva volna jobb alapokon kezdeni kultuszpolitikát.

Digitized by Google

Valójában ez a két javaslat az. mi az egyházpolitikát nem a legjobb világításban mutatja be. Mind a két törvényjavaslat elhibázott és egyátalán nem illik bele a programmba. Reczepczió és fülig vasba vert vallásszabadság valóságos karrikaturái lennének a liberális egyházpolitikának. Ilyen dolgokat a művelt nyugaton már sehol sem találnának lehetségesnek.

Még a vallások szabad gyakorlatából is hitkényszeres intézmény lett a törvényjavaslat világában.

A hitkényszer jelenségei külömben már benne rejlettek az elkeresztelési rendeletben. Ezért járta meg ezzel úgy a kormány, ahogy megjárta.

A dolog éppen kapóra jött a katholikusoknak. A sexus sexum sequitur elvének bukása jól meg volt érlelhető.

Pedig ekkor kellett volna megmutatni, hogy a paritás elvének ezzel a részével is minő csínyján kell bánni. Hisz a sexus sexum sequitur elve saját hazájában Poroszországban sem volt úgy alkalmazható, hogy az állam hivatalból avatkozik a család dolgába. Azt az elvet, mint a reverzálisnak ellenszerét annak megfelelőleg kellett volna kezelni, hogy az alatt a magát presszió következtében lekötött valamelyik vagy éppen mindkét szülő védelme rejlik. Az elv rácziója éppen az, hogy valahogy ne a pap akarata teljesedjék a szülők vagy bármelyik szülő való-

Digitized by Google

ságos akarata ellenére. De hát azért a paritás egyik fontos elvét tönkre kellett tenni. Az alkalmat nem is kellett nagyon keresni. A protestánsok folyton nyugtalankodtak.

Könnyű volt hát a sexus sexum sequitur elvét megbuktatni. Már azzal a hogy kezelték, a siralomházba juttatták. Hə valamire, úgy erre nézve igenis meg volt a püspöki kar egyetértése. A kultuszminiszter igazolta magát. Mert a törvény meg van, adta ki a rendeletét. És az ő törvényességi álláspontjával sikerült is magának a közvéleményt megnyerni. A közvélemény ki volt elégítve s a törvény bukásának az ágya is meg volt vetve. Pedig a törvény valóságos akaratának végrehajtása elől is ki lehet térni. Erre nézve az alkotmány is nyujt rendkívüli módot. Salus reipublicae suprema lex.

A magyar egyházpolitika folytatódott. Egyik vereség a másikra következett. A visszahatás nem maradhatott el s legvégül magának örök emléket a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslatban állított.

Azt ne mondja nekem senki, hogy a liberális Magyarország ilyen törvényeket akarna.

Én is leborulok a nemzet geniusza előtt. De nem azért, hogy félreértett osztrák portékát varrjak a nyakába. Az az igazán felfogott nemzeti politika pedig legkevésbé kiván a vallásszabadság nevében olyat, hogy egy miniszter a

Digitized by Google

XIX. század végén még hitczikkelyeket is szentesítsen.

Ez nem a Deák Ferencz egyházi politikája.

És a nemzeti politika mindenek felett átértett dolgokat kiván.

Elég sajnos, hogy a szóban levő javaslatokat úgy szerkesztették meg, ahogyan megszerkesztették.

A főrendiek házán áll, hogy a két törvényjavaslat nagy fogyatkozásait észrevegye. Minél inkább helyezkednék a főrendiek többsége a kormány álláspontjára, annál inkább áll kötelességében a reczepcziónális törvényjavaslat kijavítása s az, hogy a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslatnak csakis a vallásszabadságot illető részét fogadja el s ezt is csak átdolgozva.

És aztán következzék el az új korszak, melynek egyik főfeladata lesz a történelmi egyházak között továbbra is fennálló paritás elvének olyan kezelése, mely nem fog minduntalan válságokra vezetni. Minden egyházzal a maga igaz mivolta szerint kell bánni a paritás elvének keretében. Ez az igazi paritás.

De az uj korszakot inaugurálni is kellene.

Látni való volt, hogy a törvényhozás mármár odáig haladt, hogy a régi keresztény egyházak külön jogállását egészen megrendítse. Pedig ez és a liberalis egyházpolitika mégis

Digitized by Google

csak egyeztethető, a mint azt a legtöbb német állam tanúsítja, melyekben a vallásszabadság, kötelező polgári házasság és anyakönyvelés mellett a történelmi egyházak külön jogállása, mi már egyedül képviseli a keresztény államiságot, hatályosan óva van.

A mi a többi vallásfelekezetek elismerését illeti, ezekre nézve nem szabad a rendezést úgy létesíteni, hogy a történelmi jogot túlerősen meggyöngítsük.

Elsőrendű jelentőségű dolog, hogy a törvényhozás a világért se adja ki a kezéből azt a jogot, hogy vallásfelekezetnek csak ő adhat jogi személyiséget. Ennek a jogi személyiségnek aztán csak magánjogi jellegűnek szabadna lenni. Az már úgyis idejét multa, hogy vallásfelekezetek közjogi személyiségekké tétessenek meg. A bevett egyházak közjogi minőségét is csak az magyarázza, hogy elmult idők talajából nőttek ki s így nyultak át a nemzet életébe. Innét van, hogy a bevett egyházak a közönséges magánjogi keretet felülmuló jogi légkörben állanak. A mi utánuk ezentúl támad, az magánjogi keretben biztosított jogi léttel is beérheti.

És erre különösen a protestánsok ne fektessenek kis súlyt. Egyházaiknak erősen megkülömböztetve kell lenniök a szektaszerű képződményektől. Ez rájok nézve a legfontosabb kérdés, miután rájok nézve minden attól függ, hogy az

Digitized by Google

ország alkotmánya miként taksálja meg őket. Ha ez nem történik elég hatályosan, egész jogi multjok elmosódik.

Azért mi a továbbra is fenmaradó és igazán keresendő paritás okából nem követhetnénk olyan egyházpolitikát, minőt katholikus államok követtek. Belgium és Olaszország már az amerikai rendszert is megközelítik, melynek főtétele az, hogy minden vallásfelekezet csak magánjogi korporáczió. Ennyit jelent a szabad egyház szabad államban elve.

A nivellirozás irányában halad a vallások szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat is, habár az elismerendő vallásfelekezeteket közjogilag alacsonyabbra taksálja, mint a bevett egyházakat.

A követett irány éppen azért veszedelmes, mert az elismerendő vallásfelekezeteket közjogi régiókba helyezi fel. Ha ezt elérték, szükségkép a paritásra fognak törekedni, mi eddigelé csak a bevett egyházak között van meg. Ausztriában is a későbbi vallásfelekezetek minden korábbi egyházzal ugyanegy közjogi poziczióba kerülnek.

Ezt olyan katholikus állam mint Ausztria bátran teheti Mi azonban ezt az egyházpolitikát, mely némileg a francziának utánzata, se követhetnők.

Ismételjük, a protestánsok legyenek ébren s

Digitized by Google

ne rendeljenek mindent a napi politika alá. Elég hogy eddig tették.

Úgyis ők veszítenek legtöbbet. Rájuk vonatkozólag nem a dogma sértődik, de egész exisztenciájuk forog koczkán. Követeljék meg legalább azt, hogy a szekták, melyek rajtok fognak élősködni, a bevett egyházakkal szemben erősen megkülönböztessenek.

Nézzenek körül, hogy állanak a dolgok a német államokban. Biztosra vehetik, hogy az ottani állapotoknak meg vannak a magok helyes okai.

A német és magyar jogfejlődés sok tekintetben szolidáris. A linczi (1645) és a westphali béke (1648) között is van szolidaritás.

Ennek a békének az erdélyi fejedelem is egyik garansa volt.

Mindenek felett pedig ne higyjék, hogy a Csáky-féle törvényjavaslatok nagy hasznukra válhatnának. Ne is annyira a felekezetnélküliségtől féljenek, mint inkább attól, hogy egyházaik közjogi sulya fog veszíteni.

A dolog érdekében két törvénytervet közlök, melyek itt a függelékben következnek.

Digitized by Google

Digitized by Google

FÜGGELÉK

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

TÖRVÉNYTERVEZET AZ IZRAELITA VALLÁSRÓL.

1. §. Az izraelita vallás az állam által elismert vallás és nyilvános vallásgyakorláshoz (exercitium religionis publicum) való joga elismertetik.

2. §. Az 1868. évi LIII. t.-czikk 18., 19., 21., 22. és 23. §.-ának intézkedései az izraelita vallás javára is alkalmazandók.

3. §. A jelen törvény végrehajtásával valamennyi minister megbizatik.

II.

TÖRVÉNYTERVEZET A VALLÁS- ÉS LELKIISMERET-SZABADSÁGRÓL.

1. §. A vallás- és lelkiismeret szabadsága mindenkit teljesen megillet.

Senkit sem szabad hitével ellenkező vallási cselekvésre szorítani.

Digitized by Google

2. §. Annak, hogy ki milyen vallású a polgári és politikai jogok gyakorlására nincs befolyása.

3. §. Senki sem mentheti magát azzal, hogy polgári kötelességét teljesíteni vallása tiltja.

4. §. Egyházi fenyítékkel senkit sem lehet amiatt sujtani, hogy törvényben megszabott polgári kötelességét teljesítette vagy amiatt, hogy törvényben tiltott dolgot nem cselekedett.

5. §. Miként lehet vallásfelekezetből kilépni, az 1868. évi LIII. törvényczikk szabja meg.

Az áttérésre ugyanezen törvény irányadó.

Kilépni áttérés nélkül csak nagykorú egyénnek lehet.

A kilépett köteles a kilépés idejét követő naptári év végeig az elhagyott egyház részére az egyházi járulékokat fizetni, de ezek az utolsó évre nem szabhatók meg ellene az előző évi összegnél nagyobb összegben.

Ha a községben, hová tartozik, községi iskola és óvóda nincs, vagy ha van is, azok javára pótadót nem szednek: a kilépett az elhagyott vallásfelekezet iskolája és óvódája javára a rendes járulékot a község pénztárába tartozik fizetni.

A kilépés előtt külön kötelezett járulékok érintetlenül hagyatnak.

6. §. Vegyes házasságnak tekintetik az olyan

Digitized by Google

házasság is, melyet felekezetbeli és felekezetnélküli kötnek egymással.

A milyen elbánás alá esnek vallás tekintetében átalán a vegyes házasságbeli gyermekek, ugyanolyan elbánásban részesülnek vallás tekintetében a felekezetnélküliek között kötött házasságból született gyermekek is.

7. §. Házi ájtatosság (devótio domestica) lelkész igénybe vételével is átalában gyakorolható.

8. §. Az a toleranczia, mely eddigelé némely felekezetnek rendeleti uton jutott, irányukban továbbra is fentartható.

9. §. A vallás- és közoktatásügyi miniszter felhatalmaztatik, hogy a törvényt külön rendelettel léptesse életbe Fiume területén.

10. §. A vallás- és közoktatásügyi miniszternek meghagyatik, hogy az elismerendő vallásfelekezetekről külön törvényjavaslatot dolgozzon ki s ezt a törvényhozás elé adja.

Digitized by Google

TARTALOM.

Előszó ... 3
Törvényjavaslat az izraelita vallásról ... 5
Törvényjavaslat a vallás szabad gyakorlásáról ... 23
Függelék ... 63
Törvénytervezet az izraelita vallásról ... 65
Törvénytervezet a vallásszabadságról ... 65

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google